

Hastfer

Et Lands Guld-Grube

Kbh.
1755

Tillykke med din eBog

Du har modtaget en eBog via **Det Kongelige Biblioteks EOD-service**.

Vi håber, du vil finde den både nyttig og let at anvende. eBogen er leveret til dig som en søgbar PDF-fil, og det giver dig nogle særlige anvendelses-muligheder.

Hvordan du bruger eBogen

Læse på din skærm

Du kan åbne og læse eBogen via din almindelige PDF-reader, der ligeledes giver dig mulighed for at bladre mellem siderne og zoome i teksten.

Udskrive på din printer

Du kan skrive hele – eller enkelte sider af - eBogen ud på din egen printer.

Gemme på din computer

Du kan let gemme eBogen på din private computer, USB-nøgle eller diskette.

Søge tekst

Du kan søge efter ord, dele af ord eller hele sætninger, i eBogen ved at bruge PDF-Reader'ens indbyggede søgefacilitet. Denne finder du ved at klikke på ikonet "Search" , eller trykke på tastaturknapperne [Ctrl+f].

Kopiere og genbruge tekst

Du kan kopiere tekst fra eBogen ved at klikke på ikonet "Select toolbar" , indramme den tekst, du ønsker kopieret og trykke på tastaturknapperne [Ctrl+c]. Du indsætter teksten, hvor du ønsker det, ved at klikke [Ctrl+v].

Kopiere og genbruge billeder

Du kan kopiere billeder fra eBogen ved at klikke på ikonet "Snapshot Tool" og indramme billedet, du ønsker kopieret. Du indsætter billedet, hvor du ønsker det, ved at klikke [Ctrl+v].

Betingelser for brug

Bruger du eBøger fra Det Kongelige Biblioteks EOD-service accepterer du samtidig de betingelser, der knytter sig til brugen af disse pdf-filer. Den vigtigste af disse betingelser er, at du kun må anvende eBøgerne til personlig ikke-kommerciel brug.

Læs alle betingelserne på <http://books2ebooks.eu/odm/html/kb/da/agb.html>

Et

Land

Suld = Srube

udi

Saare-Avelens Forbedring,

Tilligemed

Et mod Saare-Kopper tilforladeligt

Middel og Raad,

udgivet

af

Friederich Wilhelm Haster.

Kjøbenhavn,

Bekostet af Franz Christian Mumme.

1755.

19

81112

100

Quintadecim et sexaginta Primo

641281113

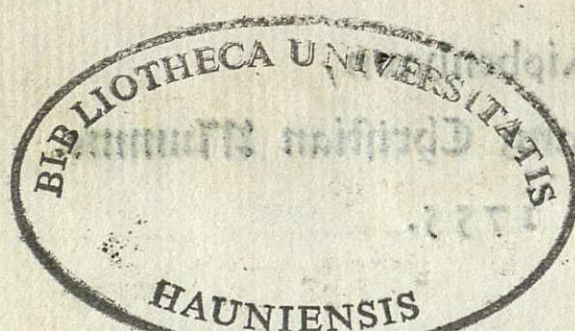
Et non habet in se remaneat

Wann die Ischichte

1875

70

三十三

Den

Stormægtigste Monarch,

Arve-Konge og Herre

FRIDERICH

den Semte,

Konge til Dannemark og Norge,

de Benders og Gothers, Hertug til Sles-

vig, Holsteen, Stormarn og Ditmarsken,

Græve til Oldenborg og

Delmenhorst, &c.

Allernaadigste

Konge og Herre!

Stormægtigste

Allernaadigste Arve-Konge

og Herre!

Over nogen Nation Marsag
til at priise Guds Barmhjer-
tighed og naadige Forsum i
at forunde dem en viis og naa-
dig Konge, der saa Faderlig antager sig alle
sine Undersaatters Belfærd, under hvis
Scepter og milde Regiering de kand nyde
Landets Gode, og hvis Naade staaer aaben
for

for alle, da er det sandelig Deres Konge-
lige Majestæts troe Undersaattere, der
og alle indtil den Allerringeste høster dagli-
ge Belsignelser af Deres Kongelige Ma-
jestæts Faderlige Omsorg, og Høystprii-
selige Indretninger, hvorfors de og alle som
med een Mund bekiende, at Kongens Ra-
de er den Magnet, der saa uformerkt dra-
ger deres Hjerter til Kongens, ja gjør
det, at de sætter al sin Lyksalighed i Kon-
gens Liv, og ønsker sig derfor ifkun dette
eene, Kongen Leve!

Saa Deres Kongelige Majestæts
Høystpriiselige Regiering, Tilbønelighed til
Fred, Omsorg saavel for Landets Belfærd
i Almindelighed, som for enhver Undersaats
i Særdeleshed, Omhyggelighed for alle
nyttige Videnskabers Opkomst, samt Drift
og Lust til alle saadanne Indretninger, som
kunde være Deres Kongelige Maje-
stæts Lande og Deres Indbyggere til

Gavn og Nytte, fandt saa meget mindre være mig ubekjendt, som saadant ikke alleneste er enhver af Deres Kongelige Majestæts troe Undersaatter, men end og de længst bortliggende Nationer vitterligt.

Saadant opmuntret ogsaa alle slags Nationer til villig at opofre til Deres Kongelige Majestæts og Deres Riigers Tieneste det Forraad af Videnskaber, som de ofte med Sveed og Møne sig forhvervet haver, for derved at udviise en udødelig Hønsigtelse for en saa mild og naadig Konge.

Dette giver mig den store Frimodighed, at jeg udi allerdybeste Underdanighed fordrister mig, til Deres Kongelige Majestæts egen Allerhøieste Person at dedicere dette lidet Skrift, angaaende Faarenes Opdrivelse og Forbedring udi deres Generationer, der visselig (ved Guds naadige Bistand) vil blive Deres
Kon-

Kongelige Majestæts Lande og Deres Indbyggere til Fordeel og Nytte.

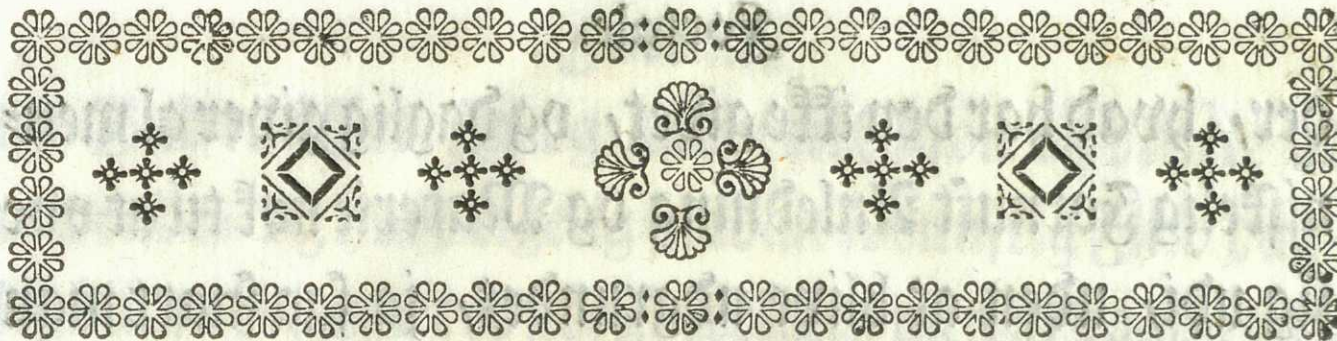
Samme Skrift haver jeg en ubillig kaldet et Lands Guld Grube udi Saare-
Avelens Forbædring, i Henseende til,
at denne Indretning, saasom endnu nye og
i sit første Anleg, vilde maaskee, som gemeen-
lig alle nye Indretninger, ansees som frem-
med for Ukyndige. Ligesom en Grube eller
et Bierg-Værk, der nyelig anlegges, hvil-
ket ofte synes en meget at ville importere,
men jo længere man graver derudi, og jo
dybere man kommer, jo større Rikdom
man finder, saaledes og denne Indretning,
jo mere man legger Haanden derpaa, og jo
større Flor den kommer til, jo større Her-
ligheder vil den give af sig, hvilket jeg udi
Skriftet med urnggelige Beviiser, tage af
Erfarenheden selv, haver for Dagen lagt;
Dette er ligeledes en Indretning der i sig
selv ingenlunde udfordrer store Penge, men
b
iffun

iffun et ringe og fast ufiendeligt Forfkud;
fom fely inden 3 a 4re Aar (næft Guds Bi-
ftand) rigeligen igien betaler fig, hvilket
Tiden, til Deres Kongelige Majestæts
Allernaadigfte Bifald, vil udvife. Jeg
forbliver i allerdybeft Underdanighed

Deres Kongelige Majestæts
Allernaadigfte Konge
og Herres

allerunderdanigfte troe Tienere

Fridrich Wilhelm Baftfer.

Fortale.

Suds og Naturens Kundskab er Bøgen til den største Wiisdom, og høieste Lyksalighed, da de paa den eene Side lærer Mennisket rettelig at nyde Gud selv, paa den anden, ret at nyde hans skabte Ting, de indeholde vel og begge en uendelig og for en indskrænket Fornuft en ubegribelig Wiisdom, dog ere de begge for Menniskene høyst fornødne til idelig at studere paa og grandse udi, saasom de viser den snarest Bøge, de beste Midler, og den rette Maade at forfremme Menniskets, ja hele Lande og Riigers Belfærd.

Jeg vil her alleneste tale om Naturens Bog, som handler om Verdens og de skabte Tings Betragtelse, hvor ubegribelig stor Wiisdom finder man ikke

Fortale.

Der, hvad har den ikke givet, og daglig giver al menneskelig Fornuft Anledning og Materie nok til at øve sig udi, uden at blive udgrundet, ja saa snart man ifkun tiiger ind udi Naturens store og herlige Bygning, og derudi betragter de skabte Ting's Mangfoldighed, deres Forfsiellighed, deres Art og Natur, da finder man ligesom alle Rum, ja alle Naturens forborgneste Giemmer ifkun fulde af lutter Herrens Almagt og Wiisdom.

Naturens store Bygning er altsaa at ansee som Guds Kunst- og Skat-Kammer her i Verden, der er fuldt af lutter Mariteter og overflodigt Forraad paa utallige Belsignelser til det menneskelige Kiøns Fornøielse og Gavn; Gud har og meddelet Menneskene Fornuft, tilladet ja befalet dem med den samme daglig at gaae derind, og i de skabte Ting at betragte deres Skaberes store Guldkommenhed i Magt og Godhed, samt der udaf ved Gliid og en fornuftig Omgang at udhendte daglige Belsignelser, og samme

me

Fortale.

me Gud til Ære, sig og andre til Gavn og Nytte at anvende, og hvor rigelig saadan fornuftig Gliid daglig bliver belønnet er ubeskriveligt, men af daglig Erfarenhed hos adskillige Nationer noksom bekiendt og for Dagen lagt.

Som Naturen indbefatter i sig alle Ting, der ere skabte til Menniskenes Gavn og Nytte, og dens Studium bestaaer derudi, at udlede, hvorledes samme Ting kand til Nytte, eller større Nytte og Fordeel anvendes, saa bliver da og dette Studium et Hoved-Studium, og Hoved-Bidenskab for alle nyttige Bidenskaber, som angaaer de skabte Tings nyttige eller bedre Anvendelse, med hvad Navn de og nævnes kand, og indeholder dem alle udi sig, som Species under sit Genus, som enkelte Deeles under det Gandske, som Lemmer paa et Legeme.

Efterdi da dette Hoved-Studium og Bidenskab indeholder alle saadanne nyttige Bidenskaber der enten angaaer enkelte Deconomiers og Huus-

Fortale.

Bæfeners, eller et heelt Lands generale og almindelige Deconomies Fordeel eller Forbædring, faa sees og her udaf, hvor høyst fornøden denne Hoved-Bidenskab er for et Lands Belfærd, og at den fortjener med største Gliid og Omhyggelighed at tracteres, da den paa saa utallige Maader haver sin Influence i et Lands Fordeele. Alle deraf dependerende Vidensskaber og Indretninger vilde da komme i større Flor, og mange nye til Landets og Undersaatternes største Fordeel opfindes og i Stand sættes, da vilde og mange af Landets Indbyggere, der ofte, af en alt for liden Indsigt udi denne Bidenskab, ikke ret skionner paa de store Herligheder, som Gud gemeenlig i Overflødighed haver meddelet dem, derved lære at forstaae, hvorledes de skulle anvende saadanne Gaver sig og Landet til Gavn.

Til denne Hoved-Bidenskab henhører ogsaa den Bidenskab, at kunde indrette Fabriquer og Manufacturer, hvilke ere, i sær Uld-Manufacturer,

for

Fortale.

for et Land høyst fornødne og fordeelagtige Indretninger, dog saa længe Fabriquer af Landets egen Product ikke kand, men uden Lands fra maae underholdes og forsynes med raae Materier, da ere de at ansee som et Uhrværk, der dog fattes det største og beste Hiul, eller som en Soelskive, der gjør sin store Nytte, dog ikke længere, end som at Solen vil skinne paa den, saa længe man uden Lands fra kand forsyne sine Fabriquer fuldt op med raae Evne eller Materie, gaaer det nogenledes an, og de viser deres store Nytte, men kand de en fuldt op forsynes, maae de nødvendig hindres i deres Driwt, og naar der maaskee omsider efter de Udenlandskes Gotbefindende ingen raae Materier kand faaes indkøbt, da maae de aldeles undergaae og opheves.

En grundig Indsigt og Videnskab udi Naturrens Historie lærer os ogsaa dette, hvorledes vi skal komme vore Uld-Fabriquer til Hielp, ja en alene

Fortale.

lene at conserve dem fra Undergang, men end ogsaa paa en lettere og fordeelagtigere Maade at opføre dem til en større Drikt og Flor, nemlig ved at sætte dem paa sin rette Grundvold, som skeer ved Schæfferiers Oprettelse, der foruden sine mange andre Fordeele, med al rette Fand ansees, som det fornemmeste Hiul til alle Uld-Værkers eller Fabriqvers Drikt og Forfremmelse.

Dette tog Dronning Elisabet i Engeland, der var den første, som samme Steds satte Fabriqver i Flor, nøye i agt, og beflittede sig derpaa i Besyn-derlighed, forud at sætte Schæfferierne i den Stand, at de med behørig raag Materie kunde underholde en saa nyttig Indretning, skulle paa andre Steder deslige Schæfferiers i Stand-sættelse ikke skee, saa kunde man af Tiidernes Omstændighed vist nok forud spaae sig Fabriqvernes Undergang, blot af Mangel paa den til deres Bedligeholdelse høyst-fornødne raag Eyne og Materie, eftersom Enge-land

Fortale.

land daglig hindrer Udførselen af sin Uld, saa at det med Tiiden vil blive aldeles umueligt derfra at faae den indført, fra Spanien er en heller mere at forhaabe, da de desuden selv daglig anlegger allehaande Fabriquer.

Den Sag haver og Hans Kongelige Maje-
stæt vor allernaadigste Konge noye indseet, og
derfore allernaadigst af sin Faderlige Omsorg for
sine Undersaatteres Belfærd søger, ikke allene
at forekomme saadant, men end og ved deslige
Schæfferiers Oprettelse udi Hans Kongelige Ma-
jestæts egne Lande mere at forfremme, og forøge
Manufacturernes Drivt.

Udi denne liden Tractat om et Lands Guld-
Grube udi Faare: Nvelens Forbedring
har jeg forklaret Omgangs Maaden med Faare-
nes Opdrivelse, og søgt at udrydde alle de Hin-
dringer, der vilde fraholde min Læsere at kunde

Fortale.

ret indsee baade Muelighed og den store Fordeel af denne nyttige Indretning, skulde nogen af mine Læsere endnu en fuldkommelig blive overbevist, da er det alt, hvad jeg for denne Tiid kand gjøre, at udbede mig 3 à 4 Aars Tiid hans Naalmodighed, da Erfarenheden, som den beste Læremester (ved Guds Naade) inden den Tiid skal nok borttage al den øvrige Tvivl: Og som det er ligesaa stor en Kunst at kunde conservere og bevare det man haver forvervet sig, som det er at kunde forhverve sig noget, saa har jeg i dette lidet Skrift og søgt at tiene min Læser derudi, ved at meddele en tilforladelig Cuur mod alle slags Saare-Kopper, som er den almindeligste og tillige farligste Sygdom blandt det slags Creature, samme Cuur veed jeg vist at vil være af en god Success.

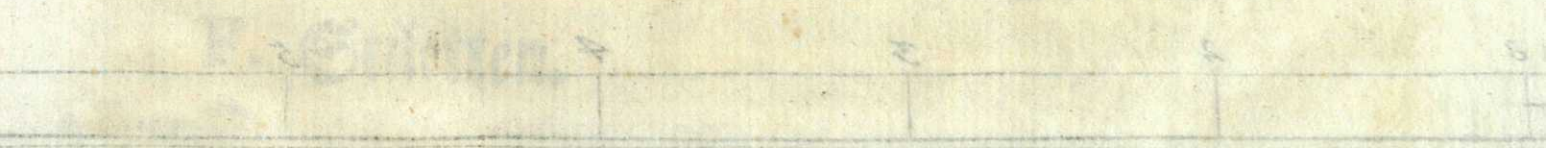
Kjøbenhavn,

den 10. November 1755.

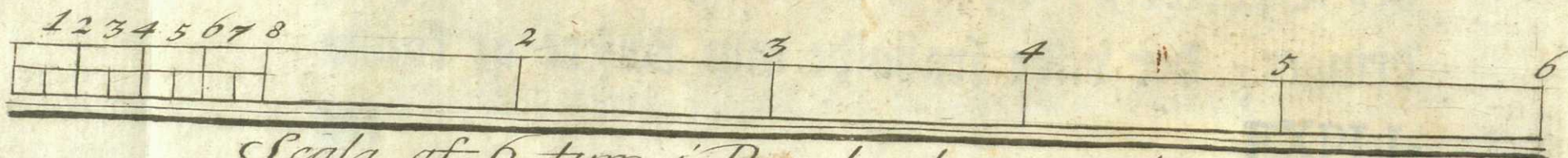
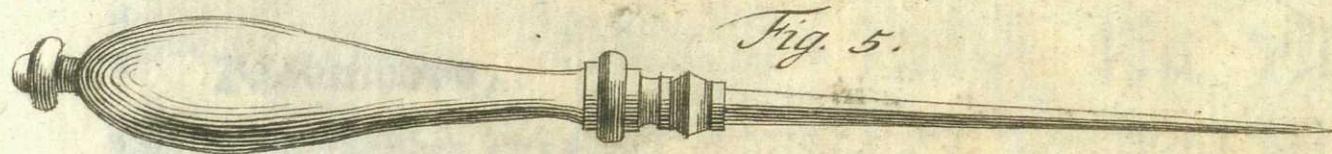
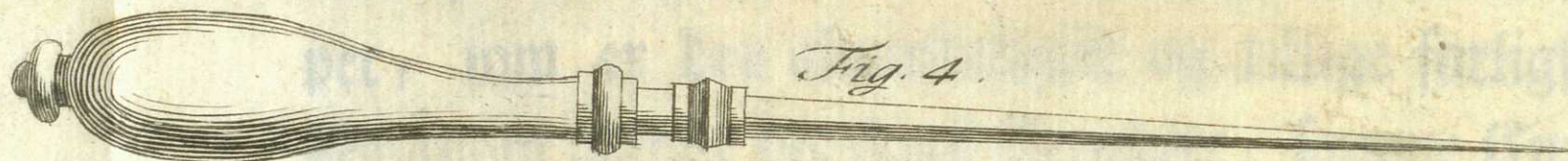
EXPLANATION

FIG. 1

FIG. 2

Scale of 1/2 inch = 1 foot
C. Smith & Co. New York

Scala af 6. tum i Dansk alen maal.
 Mastab von 6. Zol Dänisch Ellen mas

F. W. Haffner delin.

Haas. sc.

EXPLICATION

over

Sigurrene.

Fig. 1. Viser et til Halvdeelen fra Uld og Skind
mod blottet Saare Hoved, saa at Aaren lig-
ger bar, som med Stiletten giennem-
stikkes.

A. Den Deel, som endnu med Uld og Skind
er bedekket.

B. Den blottede Deel.

C. Aaren, som med Stiletten giennem-
stikkes.

Fig. 2. Forestiller et Saare-Hoved med en igien-
nemstikken Stilet.

D. Hovedet selv.

E. Stedet, hvor Stiletten bør giennemstikkes.

F. Stiletten.

Fig.

Fig. 3. Afmales en stor Stilet, som bruges, naar
Saarene haver opsvulldne Hoveder.

G. H. Klingen $3\frac{3}{8}$ Deelomme lang, $\frac{1}{8}$ Deelomme
breed, $\frac{1}{6}$ Deelomme tyk.

I. Fæstet 3 Tommer langt.

Fig. 4. Betegner en middelmaadig Stilet, som
mest bruges til Aareladelsen, hvis Klin-
ge er $2\frac{6}{8}$ Deelsomme lang, $\frac{1}{8}$ Deels
omme breed, og $\frac{1}{6}$ omme tyk.

Fig. 5. En liden Stilet til Lammene's Aareladelse,
hvis Klinge er $1\frac{6}{8}$ omme lang, Bred-
den viser sig udi Figuren noget smalere
end $\frac{1}{8}$ Deelsomme, og Tykkelsen er
derefter, og en saa stor som paa de andre.

NB. Bredere end Figurerne bør en Stiletterne
være, ikke heller i Proportion længere
for Styrkens skyld, thi ellers kunde de
lettelig afbrødes.

Første

Første Capitel.

§. 1.

Undersaatternes Belmagt og Riigdom er den Kilde, af hvilken et Lands Herre skal hente sin Riigdom og fylde sine Skat-Kamre, saalænge denne Kilde haver et bestandigt Tillob, saalænge kaldes et Land lyksaligt, og derfor sigter en Regierende Herre der hen, at Kilden en maatte udtømmes, men have et bestandigt Tillob paa Forraad af alt det, som skal give Styrke til ham og hans Land, dette Tillob bestaaer derudi, at alle hans Undersaattere bliver med Arbeide og Nærings-Midler forsynede.

§. 2.

Paa denne Grund ere Fabriquer og Manufacturer oprettede; Lands Huusholdinger og Handelen kand ikke føde alle Lemmer paa et Rigs-Regeme, hvad skulde den føde sig med, som en haver Eendom paa Landet, eller ikke er en Kiebmand, om disse 2de Nærings-Midler vare de eeneste i et Land, ved Embeder kunde en alle de øvrige underholdes, thi naar een anden nyder et Stykke Brød ved en Tieneste, saa kand dog mange 100de Sukkende om samme Bestilling, den ikke
A nyde,

nyde, hvor uhyfsalig var da ikke et Land, som havde flere
Ledig: Gængere, end det kunde underholde, Fabriquer og
Manufacturer ere de samme, som skal give Føde og Rikedom
til alle de øvrige Undersaatter i et Land, disse ere de vidt ud-
strakte Indretninger, som med det heele Rigs Legeme og
alle dets Lemmer staaer i en nøye og almindelig Forbindelse
og Connexion, og saaledes til jo høyere Flor disse Indret-
ninger stiger, jo riigere bliver Kilden til et Lands Velmagt,
her berettes mange 1000de, og langt flere faaer sit Ophold
og Føde, som ellers skulde tigge eller crepere, fordi at de en
finder Lejlighed til sit Brød at fortjene.

§. 3.

I disse vore polerede Tider ansees udi alle Regieringer
Undersaatteres Formerelse og Mængden af Folk, som et
iblant de Midler, der gjør meget til et Lands Styrke, dette at
bevise er let, men det er ikke nu mit Ønemerke, jeg vil alleneste
anføre, at Fabriquer gjør meget til Folkets Forøgelse, hvor-
ledes det forholder sig, er en heller min Sag her at forklare, det
er nok at vi seer daglige Prøver derpaa, jeg anfører det blot
saasom et Middel til at opmuntre alle og enhver til Omhed
og Kierlighed for disse Indretninger; Thi hvor er den? som
ikke elsker sit Fæderne Land, og ikke fatter Lust og Behag, ja
Omhed for alt det, som geraader til Landets Velfærd: Lad
os ikkun noget lidet kaste Øjene paa de gamle Tider, og vore
Forfædres Dage, hvor mange Ødeleggende Krige haver de
ikke ført, hvor mange 1000de Menneiskers Liv er ikke ved
Sværd og Brand ynkeligen bleven opofret og kommet af
Dage, og det blot for den eeneste Staats Marsages skyld,
at skaffe sig af med det overflødige Mandskab, som Landet en
kunde ernære, O! et beklageligt Mørke, som svævede for
Helteres Øjne! og derimod hvilken uhyfsalig Tiid vi nu leve
udi,

udi, da vi under vort Figen-Træ kand sidde i Fred og Roe, og paa alle optænkkelige Maader arbeide paa det Menniske- lige Slægtes Forøgelse og Belfærd.

§. 4.

Lillige med det, at med Fabriquer og Manufacturer sigtes paa Undersaatteres Næring, Bedligholdelse og Forøgelse, haver en Regierende og om sine Undersaatteres Belfærd omhierttet Herre sin Hensigt derpaa, at forhindre Udløbet af Rigs Kilden, som snartigen skulde gjøre den tom og øde, jeg mener Pengers Udførsel af Landet; Vi lever nu i en Tiid, da det fornødne ikke allene er mere end i de gamle Tiider, men end og dagligen stiger og tiltager, hvad vi nu kalde nødterftigt, det kaldtes i forduum Dage overflødigt, og vor Overflødighed vil for Efter-Verden blive en Nødterftighed, det maa nu hede Overflødighed eller Nødterftighed, saa er Sagen dog den, at alt, hvad vi behøver, det koster Penge, disse Penge gaaer udaf Landet eller Riget, da det Fornødne skal uden Rigs fra indskaffes, men derimod bliver de i Beholdstaaende i Undersaatternes Hænder i Landet, naar det, hvad man behøver, hiemme i Landet tilvirkes, hvilket man da kalder et Lands Nationelle Menage og Sparommelighed.

§. 5.

At forfremme et Lands Nationelle Avance eller og Fordeel formedelst Fabriquer og Manufacturer skeer, naar noget Fabriquer og Manufactur-Værk kommer til den Hønde, at det kand gjøre Udførsel af sine Tilvirkninger og Producter, en saadan Udførsel skeer vel ikke saa hastig af et Fabriquer og Manufactur-Værk, som nylig anlegges, saa at man for

det Første faaer at indskrænke Nymerket med Anleggelsen inden for Landets Grændser, men hvilken ung Officier ambitionerer ikke at blive General? og hvilke stumpede Patriotiske Ideer vare ikke de? om man en skulde arbeide paa saadan en Fabriqvers Fuldkommenhed, at den Nationelle Avance ligesaa vel kunde erholdes, som den Nationelle Menage.

S. 6.

Det geraader i Besynderlighed til Fabriqvers og Manufacturers Styrke, at et Land kand forsee og forsyne sine Arbeidere, med Indenlandske raa Materier, det forøger ikke alleneste Indretningernes Mængde og Mangfoldighed, men giver og Bahrene en facilere og lindre Priis, hvorved Afstrækningen og Debiten, som er Nanden og Livet af Fabriqverne befordres og forfremmes; Desuden ligesom enhver privat Landmand gierne sparer de Penge, hand kand spare, og ikke gierne kjober noget saadant af sin Naboe, som hand selv kand forskaffe sig enten af sin Mark, eller Uvel, ligesaa søger og en Regierende Herre, at spare sit Riges Casse, saa at hand en kjober af Udlændinge de Materier, som i hans eget Land kand præsteres og anskaffes, findes en saadan Materie eller Product i hans Land, som kand tiene til Forarbeidelse, saa er hand derpaa betænkt, hvorledes samme Product eller raa Evne kand vedligeholdes, vel dyrkes, og forøges, og til den Ende forfatter hand vilse Love og Forordninger, som angaaer dette raae Evnes fornuftige Behandling og Omgang, og som affskærer eller forhindrer alt, hvad som kunde ødelegge Productens Tiltagelse, findes en raae Materie i Landet, men at hand seer Mueligheden, at Landet af dens egen Jord eller Uvel kunde præstere og forskaffe det, saa forsømmer hand ikke at giøre saadan Anstalt og Indretning herudi, at hand i frem-

fremtiden kand have et riigt Indenlandsk Forraad paa samme Materie; hvorfors arbeide de Europæiske Nationer paa Morbær-Træers Planttelse, da i furdum Tiider Navnet var alleneste en Deel bekiendt, og i Landet fandtes end ikke eet Træ? derfor, at Silke-Fabriquerne kunde med raat Silke forsynes, som Indenlands skulle anskaffes.

§. 7.

Iblant Fabriquerne forskaffer Uld-Fabriquer det overflødigste Arbeide, og ernærer det meeste Folk, deres Tilvirkninger behøves meest iblant Folk og fodrer derfor de fleeste Arbeidere, ved dem skeer den største Nationelle Menage, som og Avance i fremtiden, deres Styrke og Aftrækning fremmes formedelst Faare-Ublingen, hvilket og er Marsagen, hvorfors Engeland sætter saa Høy-verdie paa Faarene, at de der i Landet kaldes den ædelste Perle i Kronen, Kongens største Riigdom, og Rigets Brudeskæt; en Caracteer, som er stolt og høy, men gjør i alle Deeles Gavn for Navnet, jeg troer at Faare Ublingen skulde vinde samme Anseelse hos alle andre Nationer, hvis de ret kiende denne Dyr-Art, saa at hvad som gjør, at Faare Skjøttelsen, og Faare Ublingen ansees hos dem for ringe, er blot en Uvidenhed om Faarenes Forbædrelse, og den ringe Nytte de haver af sine grove Faar; med samme Iver, som endeel Lænder arbeide paa Morbær-Træers Forplantelse, skulle de og arbeide paa Faare Ublingens Forbædrelse, saa snart de fik Underretning og Viden-skab om, hvorledes denne Forbædring skeer, hvorledes den kand sættes udi Flor, og at det er en Indretning, som udkræver ikkun en gandske lind og ukiendelig Omkostning, men derimod hastig og uden Tiids-Forhaling giengielder og betaler sig selv.

§. 8.

Jeg har den Fornøjelse at meddele min Læser denne liden Tractat om Faarenes Forbædring, fat ingen Mistroe til den, thi hvad jeg skriver er sandt, det er en Sandhed, som regner sin Alder fra den Tid, da alle Nationer bleve af de Romere honorerede med Titul af Barbarer, ja en Sandhed, som kunde blive for Barbarisk anseet, hvis vi i Norden skulle hente den fra de Asier og Africaner, men nu have vi den nærmere, nemlig af 2de Nationer, som længesiden haver afskubbet sig dette Dge Navn, dens Eys og Indsigt haver været en Enhed udi disse 2de Nationers Dyne, ja! de haver forstaaet den Konst at forblinde alle andres Dye saavel, at de imidlertid udi oprørt og mudrigt Vand haver fisket de største Fiske, hvilke store Penge-Summer haver ikke Engeland fortient paa sin Uld, og Uld-Fabriquer? Hvorfore er Spanien lige-saa jalous og misundelig over sine Faar, som Engeland, hvorfor koster det Livet at udføre Faar fra Spanien og Engeland, mon derfor, at Antallet af deres Faar en skulle formindskes? nej længst der i fra, min Læser skal videre finde den rette Aarsage hertil, naar hand vil beære mit liden Arbeide med dets Stenemlæsning, og saledes erfare, at det er en Jaloufie over dette Slags Dyr's Forbædring eller Opdrivning, da de gandske vel seer, at denne Opdrivning kand over alt og paa andre Stæder sættes udi Værk til største Skade for dem selv.

§. 9.

Meget forarsager hos de Europæiske Nationer til deres Forsømmelse i at forbedre og opdrive deres Faar, nemlig det blinde og mørke Begreb de haver havt, som at Faare Avlingen skulle forholde sig i Henseende til sin Bonité og Fimhed efter et Lands Clima og Jordart, og paa denne falske Grund haver

haver de bygget deres Slutninger, at Faarenes Opdrivning vilde blive et Bindmacherie, som skulde igiendrives af et utienligt Klima og Beede-Mark, jeg ved en hvilken Logicalist Figur de have betient sig af i at formere en saadan Syllogismus, Figuren maa nu have hvad Navn den vil, saa er den dog igiendrevet af Erfarenhed, som annullerer og til intet gjør alle de Indvendinger, som Physicè herimod kunde anføres, thi angaaende det, at Faare Avlingen skulde forholde sig til sin Fjinhed efter Landets Jordart og Klima, hvorunder de begriber, at Spanien og Englands fine Faar ere saadanne, som de ere, derfor, at disse Lænders Klima og Jord-Art er saaledes beskaffet, at de allene i heele Europa kunde holde fine Faar, som giver fin Uld, saa opløses denne Vanskelighed og Ænigma, naar man kaster Øyene paa disse Landskabers Schæfferies Indretninger, og da finder man saavel af Processen og Omgangen selv hos dem, som og af sande Beretninger, at Spanien og Engeland i fordum Tider haver haft ligesaa slette og grove Faar, som derpaa andre Steder i Europa findes, men at de fine Faar, som de nu have, ere opdrevene, og saaledes forbedrede formedelst Kunsten, men en formedelst Klima og Jordarten.

§. 10.

Den Trette, som er imellem disse 2de Riger om fortrinnet udi denne Kunst, skal ydermere bevidne det jeg før sagde, nemlig, at deres Faar ere ved Kunsten opdrevene og forbedrede, de Spanke giver herom den Beretning, som ligeledes bestyrkes af Mr. Chomelle i hans Dict. œconomic. at Spanien har haft sine første fine Faar fra Barbariet, Syrien og de Ægypter, som boede omkring det Røde Hav, af hvilke Nationer de og haver lært Kunsten at opdrive sine fordum grove Faar, at en Engelsk Konge skal have sendt en Legat

gat til Kongen af Castilien, foræret ham store Præsenter, og begiæret et Antal af de fra Barbariet i hans Land indkomne Faar, hvilket Kongen af Castilien skal have bevilliget, og foræret Kongen af Engeland, som anvendte disse Faar til et saa lykkeligt Baafølge og Udfald for sine Efterkommere; herimod foregieves af Engælænderne, at de have lært denne Kunst af de Romere i den Tid, de havde Landet i Besiddelse, og at Kong Edvard den 4de skal første gang have giort en Præsent til Spanien af nogle fine Faar, og om hvilken Præsent de den Dag i dag ønsker at maatte være ugiven; hvilket kraftigere Beviis skulle jeg kunde anføre til Sandheds Oplysning, end egen Bekiendelse, som paa begge Sider her saa oprigtig yttres sig; hvorfor vil man nu paabyrde disse 2de Riger nogen besynderlig Naturens Fordeel, i Henseende til Faare Avlingen, da de selv tilstaaer, at deres Faar have tilforn været slette og grov uldede; hvorfra kommer nu den Indvending, at Naturen haver skenket Spanien og Engeland fine Faar, men at Naturen derimod en har behaget at forsee andre Lænder med samme Gaver; Hvad er nu som skulle gjøre denne Opdrivning umuelig hos andre Nationer, er en Naturen den Afgud, som skal dyrkes, som bør at formildes, og paa hvis Unaaade Skylden skal beroe, om det en vil lykkes.

§. II

Det er Almindeligt at fatte Mistroe til en Sag, naar man gjør ulykkelige Forsøg, da man gjør Forsøger, men Udfaldet vil en afløbe efter Ønske, man er og snarest færdig til at fremlede saadanne Marsager til Ulykken, som ere Sagen saa nærrørende, som Østen med Besten, og derved bliver man staaende, en Feyl, som meget geraader til at hindre Videnskabernes hastige Tilvæxt, det er underligt at Folk en vil skyde

skynde Skylden paa sig selv, da samme alligevel ligger hos dem, det er jo naturligt, at naar et Forsøg blot Gissningsviis anstilles, det da gierne afløber som et blinde Buxs Spill, hvor Blind-Buxken famler omkring sig med forbundne Øyen, og gjør hand et lykkeligt Bytte, saa er det en at takke hans Hurtighed og Conduite derfor, faaer hand derimod intet, saa er det en at undre, thi hand er saa got som blind; at gjøre Forsøg efter Gissninger til at oplede Sandhed er berømmeligt, men det er sikkert, naar man anstiller Prøve efter Regler og en fornuftig Methode, da lykkes det lige saavel paa det eene, som paa det andet Stæd, uden al Tvil faaer man her Aarsagen, hvorføre andre Lænder en haver lagt sig efter den Kunst at opdrive Faar, da Sagen alligevel er simpel og let, en og anden maae have gjort Forsøg, men som i blinde, uden ret at forstaae Omgangs Maaden og Processen herudi, og naar saa en noget der udaf har vildet følge, saa heder det, det gaaer en an, det er Narrerie mere at forsøge, og saa videre.

§. 12.

Denne Vantro har fundet Indgang i Sverig hos de Svendske, saavel som hos andre Nationer, men for 30 Aar begyndte den i Sverig at formindskes og aftage, ja alle vidrige Tanker om Faarenes Opdrivelse ere der i Landet saa udroddede, at og Bønderne længe siden haver begyndt at opdrive sine Faar, og kand nu forskaffe af dem ligesaa fin Uld som den Engelske, det er og kommet til den Høyde paa somme Steder hos de Svendske, at heele Herreder og Bygder ere med opdrevene Faar forsynede, saavel hos Herskaber, som hos Bønder, og paa det Opdrivelsen maatte skee med saa megen større Hastighed, haver Rigets Stænder andslaget store Penge Summer til Schæfferiernes Indretning og i Standsættelse, der lønnes i hver Province een eller flere Schæffrer, at gaae

Land.

Land-Manden til Haande, hvilke Schæffrer haver gaaet udi Lære i Schæffer-Skolen paa Høgentorp, hvor aarligen holdes et Antal af unge Lærlinge, sandelig havde Stænderne ikke bevilget noget Middel til en saa kostbar Stands Underholdning, om de en havde været forvissede om et lykkeligt Udfald, som de nu haver at glæde sig over, og desuden vil jeg berette, at Stænderne en anlagde noget Middel til Schæfferie, forend de forud saae god Prøve paa Sagen, og at den for-tiente deres Biesfald og Understøttelse, vi finder en at Faarene udi Sverrig lide nogen Meen eller Bræk af dets Clima, at det skulde være dem for grovt og skarpt, nej langt derfra! den opdrevne Uld bliver hos dem finere og dryere, end den Span-ske Uld er, som kommer directe fra Spanien, hvortil jeg ved en anden Lejlighed vil give Aarsagen tilkiende.

S. 13.

Jeg anfører dette om Sverrig, saasom et tilstræffeligt Beviis til at overthyde min Læser om Mueligheden af Faars Opdrivning paa flere Steder end i Spanien og Engeland, og at bevise ham, at hverken Clima eller Jord-Arten hindrer Opdrivelse, thi saa fremt det saa var, havde det en fundet komme til den Fuldkommenhed i Sverrig med Opdrivelsen, som det nu haver opnaaet; Er noget Clima at ansee for haard, saa er det visselig der i Landet, og dog alligevel haver de Svændske bragt sin Faare Avlings Opdrivelse til ligesaa fuldkommen en Højde, som i Spanien og Engeland, men hvad Møye det haver kostet inden de ret lærte Kunsten, overlader jeg til Læserens egen Overvenelse, da jeg vil berette, at man maatte stiele Kunsten af de Spanske og Engelske, al denne besværslige Møye og Umage gjorde dog en de Svændske kiende af at fortsare med Sagen, de anvendte anseelige Kense-Penge paa Schæfferie Lærlingerne for at reise til Spanien

og

og Engeland, og der at udforske Hemmeligheden udi Kunsten, hvilket en skede med liden Møye og Livsfare for disse patriotiske Spioner; Mange Forsøger afløbede frugtesløse, og følgerig udøstes mange Benge uden snart at blive erstattede; jeg kand en andet end berømme de Spanskes og Engelskes Forsigtighed i at kunde dølge og skiule denne Videnskab saa vel, og at gjøre den saa mørk, som da man kom til fuldkommenen Indsigt derudi, befandtes at være gandske simpel og let, dog nægter jeg en, at i hvor fuldkommen Theorie man her om kand have, saa udfordres her dog en tilstrækkelig Erfarenhed, om Sagen skal begyndes og lykkelig udfalde, og dette er just det samme, som har forarsaget denne Videnskabs Mørkhed hos andre Nationer, thi fra Engeland eller Spanien kand man en faae nogen erfaren Schæffer, efterdi begge disse Nationer haver derimod taget tilstrækkelige Measures og Beye.

§. 14.

Alt, hvad som henhører til Theorien i denne nyttige Videnskab, skal jeg nu oprigtig uden noget at fordølge, give min Læser ved Haanden, og er det al den Tieneste jeg med min Pen kand viise ham, finder du Smag herudi, saa begynd Sagen paa en ret Fod, du tiener dermed dig selv og dit Fædrene Land.

Andet Capitel.

§. I.

San kand forvandle Saar fra en Art til den anden, grove Saar kand forvandles til en finere Art, og dette er
 B 2 det,

det, hvad man ved Schæfferierne kalder at opdrive Faar, her er paa vor Jord Klode mange slags Faar, det ene Slags differerer fra det andet, og findes der iblandt Faarene næsten ligesaa mange ulige Slag, som der findes ulige Slag eller Sorter iblant Hunde, hvilke 2de Dyr Arter eyer frem for alle andre Dyr Arter den største Forskielighed imellem sig selv indbyrdes, her er ikke noget Land paa Jorden, udi hvilket en findes Faar, og af hvilken nyttig Uvel Indbyggerne sig jo betiener, alleneste at det skeer hos en Nation med større Nytte og Fordeel, end hos en anden.

§. 2.

Hvorfore en alle Nationer kunde gjøre sig lige stor Nytte af sine Faar, er let at begribe, efterdi alle Faar ere ikke af lige Fiinhed og Godhed, jo finere Ulden er paa Faaret, jo drygere er den, og tienligere til Fabriquer, og derfor udi de Lænder, hvor Uld-Fabriquer har været indrettede, haver Folk søgt at faae en fin Uld paa sine Faar, den Tid de gamle Græker, Syrier og Latiner florerede med sine Fabriquer og Uld-Arbejder, lagde de sig efter den Videnskab at opdrive Faar, i hvorvel de en kom til den Højde hermed, som hos Europæerne, de ulukkkelige Forandringer og Skæbnens Omiskiftelser, som disse Landskaber siden den Tid haver været underkastede, forarsagede deres Fabriquers Undergang, og derved forfaldt tillige hos dem den Videnskab at opdrive Faar, herved berettes i Vished, at denne Videnskab skal hos nogle andre Asiatiske Nationer have været nogen længere Tid derefter bekiendt, siden den forsvandt hos de oven anførte Nationer, og skal den i Besynderlighed have floreret hos de Persier og Ægypter, som beboe den nordlige Kyst af det Røde Hav, som og hos nogle af de Africaniske Folk, hvilket sidste dog synes en let at troe, men disse Folk maatte taale at

Kunsten omsider hos dem forsvandt, da Uld-Fabriquerne begyndte at florere hos Europæerne, saa at hos disse Asiatiske Folk er nu for Tiiden en saa stor Uvidenhed udi denne deres for-
dum havde Videnskab, at deres Faar ere langt slettere, end de Europæiske Faar, derimod ere de saa kaldede Tyrkiske eller Ungalske Gedder i fuldkommelig Stand, af hvilkes Uld Camel-Garnet spindes.

§. 3.

Jeg haver allerede i 1. Cap. 10. §. omtalt, hvorledes Europæerne haver lært den Kunst at opdrive Faar, og har jeg paa samme Sted meldet om den Disput, som er imellem de Spanske og Engelske om fortrinnet i denne Kunst, haver de Spanske ret, saa seer vi hvorfra de Kunsten haver lært, nemlig af de Asier; Efter alle de Omstændigheder, som vilde blive vidtløftig her at anføre, har man temmelig stor Anledning at troe, at den Spanske Beretelse er den sande, men som det er os lige meget, hvilken af Parterne, der haver ret, saa er det unødigt, at affkride til Doms, vi holder os til det reelle, som er at efterfølge deres Exempel, og henviser imidlertid Sagen til den historiske Domstoel.

§. 4.

I hvorvel man kand, som jeg allerede har meldet, opdrive eller forvandle Faar til hvilken Art man vil, saa recommenderer jeg dog Opdrivelsen til den Spanske eller Engelske Art, frem for al anden Forvandling, thi de Faar, som opdrives til disse 2de Urter, faaer den drøeste og fineste Uld, som betaler sig rigeligen i contante Penge, naar den sælges, og er desuden ey allene tjenlig til fin Klædes Fabriquer, men kand endogsaa tillige bruges udi grove Uld-Fabriquer,

naar Garnet dertil spindes mere grovt, til Stoff og Strømpe-
Bæverier eller Fabriquer, kand den en bruges, efterdi den
er olieagtig, og en saa lang-haaret, som den Uld bør være,
der til disse Fabriquer skal bruges.

§. 5.

Ved Opdrivelsen forholder man sig paa følgende Maade:
til sine grove Faar af den Indenlandske Art stiller man En-
geiske eller Spanske Bødder, alt efter den Art eller Race, af
hvilken man vil opdrive Faar, og passer man høyst 15 ten
Faar eller Tækker (som de ved Schæfferierne kaldes) til een
Bødder, flere Tækker maa man ikke tildeele ham, thi om
hand skal passe flere, saa bliver hand selv ikke alleneste ud-
maattet og fordervet, men endog hans Lam uduelige og til
videre Opdrivelse utienlige, de Lam, som nu avles efter den-
ne Bedækkelse, kaldes den 1. Generation, item Halvblæn-
dinger, fordi at deres Uld ligner til Halvdeelen Faderens og
til Halvdeelen Moderens Uld, i hvorvel denne Uld er langt be-
dre en Tækernes Uld, saa er den dog ikke saa god, som den bør
være, thi skrider man til en videre Generation, som skeer
saaledes.

§. 6.

Alle Bødder-Lam af anførte 1. Generation skal enten
bortskaffes, eller castreres, paa det de en maae komme til at
bespringe noget Faar i Hiorden, men til Tækkerne eller Güm-
mer-Lammene af 1. Generation slipper man den udenlandske
Bødder, da deres Lam kaldes den 2den Generation, eller
heel Blændinger, efterdi der er paa disse en saadan Blan-
ding af Uld, som meere ligner sig til Faderens end til Mode-
rens Uld.

§. 7.

§. 7.

Denne 2den Generation kand snart forb'inde en Ukyndig, og komme ham til at troe, som at Dyemerket var nu vundet, thi Ulden er gandske fin, og kand med Fordeel bruges i Fabriquerne, men som Opdrivelsen en holder Stand med denne Generation, saa maa man skride til den 3die Generation, derved forholder man sig paa samme Maade, som ved den 2den Generation, i det man affkaffer Bæder-Lammene, men herved observeres dette nye, at man en tilstæder den gamle udenlandske Bæder at komme til Gimmer-Lammene af den 2den Generation og Avling, men derimod tildeeler man den 2den Generations-Gimmer-Lam en nye udenlandsk Bæder, som i alle Deelee bør være lige saa god, som den forrige, de Lam efter denne Bedækkelse kaldes den 3die Generation, eller fuld god Art, thi deres Uld er til alle Deelee saa god og fin, som Bæderens Uld er, og har man fundet i Sverrig, at denne Generations Uld bliver langt finere end paa Bæderen.

§. 8.

Førend man har opnaaet den 3die Generation, maa man betiene sig af udenlandske Bædre, thi alle Bædre af de 2de første Generationer kunde en bruges, thi de forarsager Vandslægtelse eller Degeneration, men derimod kand man betiene sig af Bædrene udaf 3die Generation til Opdrivelse paa andre Steder paa samme Maade, som man betiener sig af de udenlandske Bædre; Til at holde Opdrivelsen i Stand, kand man og betiene sig af disse Bædre, men saa bør det skee paa denne Maade, at man hertil haver 3die Generations Bædre af en anden Hiord, end Tækkerne ere, for Exempel, A bytter med B, de efterlader hverandre sine Bædre af 3die Gene-

Generation, saa at en Væder ey maa betiene sine Enstre, fordi der saaledes vilde vise sig en Degeneration eller Båndslægtelse udi Avlen.

§. 9.

Dette er den simple og eenfoldige Methode at opdrive Faar til fuld god Art her i Norden, paa samme Maade ere Faarene i Sverrig opdrevene, om de i Spanien og Engeland betiener sig af 3de Generationer til Opdrivelsen, det ved jeg ey vist, men af disse Nationer har man lært Kunsten at forebygge Båndslægtelsen, og har man befundet i Sverrig, at den Spanske og Engelske Methode herudi er sikker og holder Stand, hvorfor jeg den samme vil følge, som den sikke og visse, Båndslægtelse hos Faarene til ringere Art og Godhed kand snart forderve Indretningen, men er dog let at forebygge, den forarsages ellers af følgende Aarsager:

§. 10.

Imo. Saa fremt man i en opdreven Faare Hiord bruger sine Vædre paa længere Tid end 3 Aar i rad, thi maa man efter den Tids forløb sælge sine Vædre, eller udbytte dem til andre Hiorder, hvor de kunde lige fuldt bruges med Fordeel, ellers veed man af Erfarenhed det, at jo oftere man omskifter Vædrene, jo meere geraader det til de opdrevene Faars Conservation, denne Kunst forstaae de Svendske Bønder paa endeel Steder gandske vel, hvorfor man og hos dem seer næsten et aarligt Ombytte af deres Vædre, de bruger og det, at de efter eet eller 2de Aars forløb tage den Væder tilbage, som de tilforn haver bort byttet, og har jeg seet, at de derved gandske vel have fundet sin Regning, thi Faarene ere ikke alleneste blevet store, men end og faaet rigere og finere Uld.

§. 11.

§. II.

2do. Båndslægter de opdrevene Faar, naar de bedækkes af Bøddere, som ere af yngre Generationer, saaledes maa en Takke af 3die Generation en bedækkes af en Bødder af 2den Generation, de Lam som læmmes af 3die Generations Takker kaldes 4de Generation, de maae en bedækkes af Bøddre, som ere af 3die Generation, ligesom følgende 5te Generation en maa bedækkes af 4de Generations Bøddre, derimod er det en herlig Sag stændig at stille Bøddre af øvre Generationer til Takker af undre Generationer, men denne Methode falder mange for besværlig, thi tage de den en gierne i agt, og som de kand betiene sig af Bøddre, som ere af lige Generation med Takkerne, saa forhindrer de Båndslægtelsen ved flittig Ombytelse med Bødderne, de Spanske giver nye Agtsomhed derpaa, at have Bøddre af øvre Generationer til sine Faar, ved Schæfferierne kaldes de yngre Generationer øvre Generationer, ex. gr. den 3die Generation kaldes den øvre Generation for den anden, og saa videre, og dette er Aarsagen, at en Bødder kand koste en Spanier mangen gang 100de Ducater, og vel derover, endskjønt hand kjober ham i sit eget Land, og derfor have og de Spanske Faar finere Uld end de Engelske.

§. 12.

3tio. Båndslægter opdrevene Faar ved skodesløs Duingang og Pleye, de skulle en anderledes skottes end andre Faar, thi de have samme Natur med dem, og paa samme Maade, som man vil fornuftig viis pleye de grove Faar, skulle disse og skottes, for alting skal man vogte dem fra varm og qvalm Luft i Huusene Vinteren over, thi skeer det ikke, saa crepere de snart igen.

S. I 13.

Foruden hvad jeg her haver anført, maa man i Begyndelsen tage sig vare med de Bædre, som udenlands fra indkommer, saa som fra Spanien og Engeland, de ere ved første Ankomst noget kiælne og besværlige at skiotte, tildeels have de Ulenlighed af Beede-Markens Omskiftelse, deels ere de behæftede med Flod, saa at de ere (som Schæfferne det kalder) Salt-agtige, denne Flod paadrager de sig undervejs paa Søen; Desuden som de paa Skibet skioedesløs behandles, pleyer de og at faae allehaande andre Kramper, derfor førend de stilles til Gaarene, maa de fra alle disse Ulenligheder befries, thi hvis det ikke skeer, lever de sielden Vinteren over, og dertil bliver deres Læn fordervede og syge, hvorledes disse Bædre ved Ankomsten skal skiottes og pleyes, skulle blive for vidtløftigt her at beskrive, det er og unødigt, thi foruden det, at Beskrivelsen en fand gøres saa tydelig i Henseende til alle Omstændigheder, som foresfalder, at man uden Erfarenhed kunde betiene sig affamme, saa er jeg forsikkert derom, at ingen almindelig Indrettelse i et Land med Gaarenes Opdrivelse skeer, uden at det ved første Anleg skeer af nogen udi Schæfferiet erfaren Person, under hvis Tilsum og Oppasning de indkomne Bædre stilles, til af ham at hjælpes og cureres, hvilket maae continuere saalænge, indtil hand faaer underrettet, og meddeele en og anden en tilstræffelig Kundskab og Erfarenhed udi alt det, som henhører til at sette denne Indretning i Flor.

S. I 4.

Jeg underkaster det nu min Læses egen Skionsomhed, om man skal holde Opdrivelsen for en Umuelighed eller ikke, jeg forsikkrer ham derpaa, at herudi ere ingen andre hemmelige

melige Omstændigheder, end hvad jeg haver anført, foruden de, som ved Praxin kand forefalde, og at Sagen forholder sig udi alle Deeles saaledes, som jeg det antegnet haver; Hand seer heraf, hvorledes Omgangen er med Opdrivelsen; Hvorledes de skal skjøttes og behandles under og efter Opdrivelsen, saa forholder det sig saaledes (som jeg i nys foregaaende 12. § meldede) paa samme Maade, som med andre Faars Omgang og Tilsiun, altsaa behager min Læser at erfare, hvorledes Faarenes Opdrivelse kand indrettes med en ukiendelig Omkostning, her settes ingen Capitaler ind paa Gevinst eller Forliss, hvad Bæderne koster, vil ey noget betyde, i Sverrig har man dem for 3. høyst 4. Rixdaler, og disse Benge faaer man igien, naar de sælges, skulle en eller anden Bæder døe, saa tabes ey nogen Capital derved, men derimod kand man altid giøre sig en sikker Regning, om 2de Aars Forløb at faae de Benge igien, som ere til Bædernes Indkøb andvendte, og det ved deres Uld, naar den til Ibrigverne sælges.

§. 15.

I hvorvel de første indkomne Bædre ere vanskelige, saa kand jeg forsikre min Læser, at naar Faarene ere til den 3die og fuld gode Generation opdrevene, saa ere de langt friskere og stærkere, end de uopdrevene Faar, de taaler ey al leneste Kulden bedre, men de kand end ogsaa Vinteren overdrives ud i Felledet, hvoraf de trives gandske vel, og faaer en riig samt fin Uld, thi de kolde Luft Particler, som trænger sig ind udi Ulden, giver Uld-Faarene en fin Bædske, som tiene til Uldens Drift og Bært, hvilket jeg videre skal bevise udi Anatomien over et Faar, som jeg siden agter at udgive, for samme Aarsags skyld uddrives de Spanske Faar om Natten i Duggen, paa det den samme skal befugte og væde

C 2

deres

deres Uld, men hos os gaaer det en an, at lade Faarene komme paa Duggen, thi det koster dem Livet.

Tredie Capitel.

§. I.

Det er en stor Feil, som en Deel Landmænd begaae derudi, at de holder for store Schæfferier eller Antal af Faar, og derimod mindre Horn Creature, end de burde legge sig til, en Deel begaaer og den store Feil i deres Huusholding i at anlegge større Hiorder af Horn-Nvæg, end de haver Foder til deres Underholding, og estertænker saaledes ikke, hvad Skade de have om Foraaret, da deres Nvæg enteudør af Sult, eller og bliver udmaattede, lad være at Creaturerne Liv kunde opholdes med noget knap Foder, og at man saaledes kand holde nogle fleere Nvæg eller Faar, end ellers, naar man giver dem fuldt op og tilstræffeligere, jeg vil en disputere den Fordeel, som deraf kand flyde, i Henseende dertil, at man om paafølgende Høst eller Foraar kunde sælge nogle fleere Hoveder, end man ellers kunde gjøre, men jeg kand en finde mig derudi, hvad Fordeel man deraf haver, thi jeg seer en, at de Penge, man fortienet paa denne Handel, kunde erstatte den Skade man haver og exponeres til at liide, naar Creaturerne paa nogen Maade liider Mangel paa Underholdning, jeg gaaer forbie videre herom at raisonnere, men vil alleneste melde dette, at Aarsagen til de fleeste Sygdomme hos Creaturerne som og hos Faarene, opkommer af knap Underholdning, saa snart Creaturerne begynder at magres, som skeer, naar man bespiser dem knapt, saa resolverer og opløser sig deres Fedme til et Vand udi deres Kroppe, jo fe-

dere

dere nu et Creatur er om Høsten, ved Indsettelsen, jo meere vandrigt bliver det, og dette Vand er det samme, som hos Faarene forarsager Vattersott, Kopper, Skab, rodne Lever, og Lunge-Syge, &c. Horn-Øvægets Lunger tager af dette Vand Skade, som forvandler sig hos dem til Vattersott, om en Raad derfor søges i Tiide, ikke at tale om, hvorledes dette Vand med sin forgiftige Kraft smarligen skiller dem ved Livet, da det trænger sig ind i Blodet, og kommer med Blodet til Hiertet, derimod, jo rigeligere (jeg meener en overflodigt) Creaturerne spises, jo friskere de ere.

§. 2.

Jeg raader derfor enhver Land-Mand, heller at holde et mindre Antal af Faar, end et for stort, foruden den i foregaaende spho omtalte Aarsag, er endnu en anden, som følger hvis man gaaer fra dette mit Raad, thi hvad liider ikke Alger - Jorden og Eng-Dyrkelsen, som skal savne eller fattes Giødsel, naar Horn-Createurets Antal en passer sig til Alger og Eng; Jeg maa nødvendig holde et mindre Antal af Horn-Øvæg, naar jeg holder et stort Schæfferie, efterdi jeg maa tildeele Faarene det Høe og Foder, som jeg ellers kunde anvende til Horn-Øvægets Føde; Det er saaledes høyst fornøden, ret at passe disse 2de Dyr-Arters Proportion, ved en Gaard, efterdi man kand en ødelegge nogen af dem, denne Proportion bør grunde sig paa Markens, paa Algerens, og paa Engens Beskaffenhed; Hvor man nu finder, at Beskaffenheden er saadan, at Horn-Øvægets Skjødsel fordrer Fortrinnet, der faaer man at holde i Proportion et mindre Tal af Faar, derimod paa den anden Side, hvor et Schæfferie vil importere meere, der faaer man sette Faarene in primo loco. Her er en noget Land eller Riige, hvor man ikke finder disse 2de Omstændigheder, saa at en Situationerne

udi et Land, fordrer overalt enten en blot Faarestiøttelse eller en blot Hornqvægs- Stiøttelse, men det alternérer om hinanden, saa at nu fordres paa det Sted et stort Schæfferie, atter paa et andet Sted et større Fæe-Huus.

S. 3.

Naar denne Proportion udi et Riige i agttages, og Anstalterne med Fæe- og Faare-Stiøttelsen derefter indrettes, saa kand man sige, at et Lands og Riiges Oeconomie staaer paa en fornuftig Fod, og naar man da vil giøre et General Overslag over heele Riigets Fæe og Faare-Stiøttelse, saa skal man finde, hvorledes Naturens Herre mesterligen haver forstaaet, at tildeele Landskaberne en jævn og liige Proportion af Fordeele og Herligheder; Da skal man finde, at den Mark med Fordeel og Nytte anvendes til Faare-Stiøttelsen, som findes utienlig til Boeskab, eller rettere sagt, som af os kunde ansees, saasom mindre frugtbar, og at den Mark eller Situation, som en er tienlig til Faar, er derimod tienlig til Qvæget, og at der bliver saaledes en saadan Jævning og Liighed, at et Land kand giøre sig en riig Fordeel af begge disse Dyr-Arter, uden at det eene slags skal være det andet til Hinder: Denne fornuftige Oeconomie har sat Engeland i Stand, thi der i Landet er en saadan vel passet Indretning, at de saavel af Faarene, som af Horn-Qvæget inddrager store Penge Summer.

S. 4.

Sandt er det vel, at foruden Spanien, som haver de største Schæfferier, endog til 60000 Faar i Hiorden, kand Faare Avelen i Almindelighed hos alle Nationer ansees paa en vis Maade for et Vie-Værk i Landqvæsenet, men i hvil-

ken Henseende kand det ansees for et Vie. Værk, enten i Henseende til Faarenes Antal, som skal holdes ved en Gaard, eller i Henseende til den egentlige Skiøttelse; jeg svarer hertil: egentlig og alleneste i Henseende til deres Antal, thi i Henseende til det Sidste, sc. deres Skiøttelse, saa er det en Sag, som fordrer en langt større Tilsyn, og langt større Omhyggelighed, end den hos de fleeste Nationer (undtagen Spanien, Engeland, og Sverrig,) hidtil Dags haver opnaaet; Men, at Faare-Skiøttelsen i de fleeste Lande staaer paa svage Fødder, kommer alleneste deraf, at de en haver forstaaet Opdrivelsen, og saaledes en kundet skionne paa den reelle og virkelige Nytte, de kunde have af deres Faar; Lad være, at det ene Land haver bædre Uld end et andet Land, men som en nogen Uld, i hvor god den endog er, kommer i Bonité og Værdie op imod den opdrevene Uld, saa er og Faare Skiøttelsen bleven meere eller mindre negligeret, de Nationer, som haver nogenlunde fin Uld, haver endeligen lagt sig efter Schæfferier af mange Faar, men hvad vil det sige, naar man betragter de Personer, som ere satte til at skiøtte og passe Faarene: Schæfferne ere saadanne Karle, som en meere vide og forstaae, end blot en Simpel og slet Erfarenhed, som dog staaer paa den fletteste Fod. En Herre af Godset er omgivet med 100de andre Sager, hand faaer en Tid med Eftertryk at besørge alle Ting i sit Huus, hand maa liide paa sine Tienere, saaledes har der ingen været, og ingen er, som har lagt Vind derpaa, at sette Faareskiøttelsen i Stand; Vel skrives et og andet ganske smukt og godt om Faarene, men disse Skrifter fæster sig allene ved nogle specielle Regler og Propositioner til at vinde Penge af den Uld og Mælk, de faaer efter det Indenlandske Slags Faar, eller de indeholder nogle Methoder til at hindre Schæffernes Skielmsstykker, hvormed de sette disse fattige Stakler, i sær hos den Enfoldige i den Tanke, som at Faareskiøttelsen skulle være en Gienvey til

Gal-

Galgen, eller og raisonnere de derom, hvormeget Høe et Faar skal have Kloffen 7. om Morgen, hvormeget Løv man skal strøe paa Faare-Huusets Gulv Kloffen 10, hvorledes man skal bespiise dem med Havre Kloffen 12, og saa videre, hvilket alt er en saadan udslidt Kundskab, at man med Føye kand sige, at Ubels Forældre vidste det allerede i deres Tid, og imidlertid bliver det i Aar og til Aare, som det haver været for 1000de Aar siden.

S. 5.

Faare Avlingens Forbedring er et Lands Guld-Grube, af hvilken, endskiønt den er ligesom oven Jorden, ophentes dog langt større Riigdomme og Fordeele end jeg kand beskrive, men Sagen bør tages paa en ret Fod, her bør først hvad Faarenes Antal angaaer, nøye passes, at man derved en fordervet sit Fæhuus, og betager Algeren dens Siødsel, thi i hvorvel man ved Opdrivelsen forbedrer Ulden, saa kand dog en Faarenes Tælle eller Møg forandres, thi den beholder sin stærke Heede, som gjør, at Faare Dyngen er en saa god til Alger-Siødsel, som Dyngen efter Boskab eller andet Dvæg, eller at Møget af dem en kand bruges paa al slags Alger med Fordeel, foruden det, at den en kand faaes i en tilstrækkelig Mængde: Et mindre Antal af opdrevne Faar, som vel skiottes, kaster langt større Nytte af sig, end et Schæfferie af mange opdrevne Faar, som medhandles skiødesløs; Desuden, saasom de opdrevne Faar fordrer nogen meere Underholdning, end de grove Faar, saa er det nødvendig, at holde et mindre Antal af opdrevne Faar, end man holder af de Uopdrevne, man taber en noget herved, thi saa snart et Faar opdrives til fuld god Art, faaer det 2 à 3 gange meere Uld end tilforn, Ja! det gaaer saa langt, at en Faarehiord, som tilfore kastede 2 Mrk. Uld (i Svendsk Vægt) af sig efter hvert Faar

Faar at regne, har, siden den er bleven opdreven, havt Faar, som haver baaret 10, 11, 12 Mark Svendsk Vægt, jo rigere nu Ulden er paa en uopdragen Faare-Hiord, jo rigere bliver den efter Opdrivelsen, altsaa tabes her intet paa Uldens Qvantitet, at man ved Opdrivelsen formindsker Faarenes Antal, ney! tvertimod, man vinder paa Uldens Qvantitet, thi man behøver alleneſte, at forminske Antallet til en 3de Deel, som jeg vil viiſe i denne Calculation; Jeg haver en Hiord af 300de Faar, denne forandrer jeg til 200de, jeg havde før Opdrivelsen af 300de Faar 900de Mark, jeg faaer efter Opdrivelsen af 200de Faar 12 à 1300de Mark, hvad vil ikke dette blive allerede for en anſeelig Avance, hvad Uldens Boniter og paafølgende Værdie angaaer, ſaa differerer den fra den uopdrevne mere eller mindre, alt efter ſom Faarenes Art, der ſkal opdrives, befindes at være grovere eller finere; Angaaende den Priis til hvilken denne Uld ſkand ſtige, ſaa ſkand jeg en determinere noget viſt derom, thi jeg ved en, hvad den Engeliſke og Spanſke Uld koſter i dette eller andre Lande, men ſom jeg veed, at de anførte 2de ſlags Uld ere meſt giøldende, ſaa ſkand jeg med Viſhed ſige, at den opdrevne Uld bliver langt meere betalt end den uopdrevne, og at ſaaledes en Land-Mand faaer ſtørre Profit, naar hand forhandler ſin fine opdrevne Uld, end hand havde, da hand forhandlede den uopdrevne Uld, efterdi den opdrevne Uld bliver i alle maa-der af liige Godhed med den Engeliſke og Spanſke Uld.

§. 6.

Foruden oven anførte Fordeele, er og det ikke den mindſte, at de opdrevne Faar bliver ſtørre, og fylder meere i Riød Tønden ved ſlagtningen, ikke at tale om, at deres Riød bliver langt bædre, finere, og ſundere end efter andre Faar, ſaa at det med ſamme Delicateſſe ædes, ſom det rareſte Wildt;

saaledes avanceres i Briisen, naar et saadant Faar sælges til Slagterboden, efterdi Slagterne betaler for et Creatur efter dets Godhed, Størelse, og Riid-Fyldighed; Desforuden, saa snart Opdrivelsen settes i gang, avancerer man dobbelt Penge paa sine Vædre, paa dem bliver et hastigt Aftræk, og jo bedre de ere, jo meere de betales. Jeg bevidner i Sandhed, at i Sverrig er en saa stærk Affættelse paa opdreven Vædre, at Schæfferierne ere en i Stand til at fournere alle Reqvirenterne med saa mange Vædre, som de forlange, hvorfor ogsaa de Svendske endog den Dag i dag forskaffer aarligen fra Engeland og Spanien nogle 100de Vædre, uagtet at der er i Sverrig saa mange indfødde gode Vædre, at de med dem kand fortsætte Opdrivelsen.

S. 7.

Jeg har i 1te Cap. 7de Spho omtalt, at Uld Fabriquerne anseeligst understøttes af Indenlandske raae Materie, hvilken Profit bliver det ikke for en Land-Mand, naar hand kand selv spinde sin opdrevene Uld til at saa fint Garn, som udfordres til fint Klædes Fabrique, hvilke store Penge Summer gaaer ikke ud af et Land, som skal hente Garn fra Udlændiges Hænder, hvor mange fattige Bøiger og Drengene paa en Herres Gods, kunde ikke fortjene sin Føde hos Herskabet med Spinnen, naar Ulden ikke bortselges uspunnen, monne ikke langt mere end ellers, naar man sælger Ulden reent bort, jo visseligen, naar dermed ret foranstaltes, det Svendske Bonde Folkets Exempel paa endeel Steder, vil jeg her anføre, de forspinder al sin opdrevene Uld; af Garnet væver de simple Klæder, som de siden lader stampe, farve, og overskiære ved Fabriquerne, med dette fare de til Markederne, og fortjene derpaa 5 dobbelt meere, end om de skulle sælge Ulden uforarbejdet; Dette kand vel synes at være skadeligt for Fabri-

qverne,

gverne, og ansees som et Bønhaserie, men langt fra, naar Regieringen i Landet holder Haand over, at det en gaaer over sine Grændser, men tager saadanne Messures og Beye, som passer sig efter alle Omstændigheder herudi: Jeg kand vise, at ommeldte Svendske Bonde Klæde er blevet ført ud af Sverrigs Grændser, og der solt med Avance, ja! endog i Norge, i hvorvel de Norske haver rigt Forraad, paa allehaande Kram-Vahre at kunde debitere.

S. 8.

Hvad jeg korteligen haver anført, kand vel en saa tydelig udføre alle den Fordeel, som vindes ved Faare Uvelens Opdrivning, at det jo bedre og tydeligere viser sig i Bærket, jeg skulle blive vidtløftig, om jeg her vilde legge Sagen frem i en Klæde, og hvad kunde jeg dermed udrette andet, end gjøre Læseren kiedsommelig, det er nok for den gunstige Læsere, selv at dømme videre herom, siden jeg hermed har faaet Leilighed at give ham Anledning, og vise ham, at Faars Opdrivelse er en Sag, som kand overalt settes i Bærk, og renter en riig Fordeel af sig, monne det en skulle fortjene Møjen at legge Haand paa Bærket, endstønt at Profiten af opdrevene Faar en vare meer end engang til saa stor, som af de u-opdrevene: Herom vil jeg ikke dømme, men jeg vil understøtte dette Spørsmaal, med et som er simplere, monne en det er Bærd, i Steden for een Ducat at forskaffe sig 2de, da de 2de Ducater kand bekommes! dette elendige og meget eenfoldige Spørsmaal stilles en til oplyste Patrioter, men til det vel dømmende Folk, som i saa høy Grad ærer For-Fædernes Fodspor, at et eeneste Trin udaf den Ven, Fader og Farfars-Fader haver gaaet, vilde sette dem i Fyr og Flamme, for Skams Skyld vil disse Fædres Dyrkere blive profelyter og svare hertil ja, dog deres Tanker (jeg vil en sige Hierter) torde derfor endnu

D 2

henge

henge ved Alderdommen, men som jeg en tænker at fordrive
Tiiden og bortspilde Papir med Disputer, saa vil jeg gaae
forbi at igiendrive alt det, som af dem kunde anføres, det er
mig tilstræffelig nok at have med oplyste og saadanne at be-
stille, under hvilkens moedne Forstand og skarpseende Øyen
jeg kand indstille dette lidet Skrift, i det øvrige er ingen af
mine contra eller Bederparter saa midtkier i sin Troe, at ikke
Tiiden hos ham meere skulde kunde udrette, end min Pen.

S. 9.

At en og anden kunde falde paa de Tanker, som at denne
Opdrivelse vilde falde noget møysommelig, og meer besvær-
lig, end at Besværligheden kunde erstattes, tvifler jeg en paa;
thi gemeenligen gjør sig en god Huusholdere saadanne Tan-
ker, naar hand horer tale om nogen nye Indretning, den
hand tilforn en haver gjort sig bekiendt, men som jeg er der-
om forvissat, som jeg og allerede haver sagt, at denne Ind-
retning en lader sig vel foretages uden Øvrighedens Hielp og
Biestand, i Besynderlighed, da den ellers en kand komme i
en ret Flor, og god Stand, saa vil vel Øvrigheden derudi
tage de Measures og Beye, som udrodder al den Møye og Be-
sværlighed, som kunde falde en Landmand hinderlig udi hans
øvrige Oeconomie, thi at en Landmand skal selv anskaffe
Vædre fra Spanien og Engeland, vilde snart falde ham saa
got som umueligt, men kand gandske vel skee, naar Øvrighe-
den legger sin Haand derpaa: at en Landmand skal selv have
Umage med Vædrenes Ombyttelse, det skulle visselig blive
tungt, i Besynderlighed udi Begyndelsen, men hand befries
derfra, naar een eller flere Personer, som forstaae en ret
Faareskiøttelse, tilforordnes af Øvrigheden, at gaae Land-
Mændene med denne Ombyttelse til Haande, at underrette
vedkommende udi Faarenes Skiøttelse, at rette de Feil, som
allere-

allerede findes indgroede, og at tiene Lands-Folket i et og andet, som til denne Indretning kunde henhøre, da gaaer alt sammen, som i et Uhrværk, Landmændene haver derved hverken Møye eller Besværlighed, men faaer sine Faar ligefuldt forbedrede og opdrevene.

§. 10.

Paa samme Maade er Faarenes Opdrivelse end og paa denne Tiid udi Sverrig indrettet ved Hr. Commerce-Raad Ahlstrømmers berømmelige Anstalter; Schæffer-Skolen paa Høventorp er et Anlæg af ham, denne Skole kand med rette ansees for en iblant de herligste Indretninger i Sverrig, og som uforlignelig geraader til Deconomiens Opkomst, det er en alleneste i blotte Faare Skiøttelsen, at Schæffer Lærlingerne underrettes ved denne Skole: de informeres tillige i Naturæ Historien, der holdes Forelæsninger for dem i alt, hvad som angaaer Land-Deconomien, hvorføre og denne Skole er forsynet med et smukt Bibliotek af Videnskabes Academiens Handlinger, af Bøger og Skrifter in Historia naturali, samt alle de Bøger og Auctores, som haver skrevet om Deconomien, og paa det disse Lærlinge kunde blive grundede og ret faste i disse Studeringer, og saaledes kunde med desto større Eftertryk tiene Fæderne Landet, bør de være Academici, førend de antages til Lærlinger ved Schæffer-Skolen, saa at de allerede ere ved før anlagde academiske Studeringer bleve beqvemme og skikkede til, at fatte de Lærdomme, som visseligen ere iblant de Delicateste og Dmmeeste for den almindelige Deconomie, saadanne ere de Svendske Schæffrer, og kunde saaledes med al Rette ene Fortrinnet for alle andre Schæfferer i Europa, jeg vil ene forbie gaae, at berette, hvorledes disse Lærlinge en bliver emplojerede førend de i Kongelig Commerce-Collegio i Stokholm haver

D 3

ud-

udstaaet Examen, som paa det skarpeste og nøyeste mod dem anstilles, saa at en Fuskere ey kand indtrænge sig til et Embede, og ved sit Bonhaserie forarsage nogen Uleylighed, i bemeldte Commerce-Collegio er en Over-Directeur over alle Schæfferierne, til hvis Løn Rigets-Stænder ved 1747 Mars Rigs-Dag anslog en vis Fond: Denne Directeur imodtager Schæffernes Rapporter, foredrager dem udi Collegio, og affærdiger til samtlige Schæfferer Collegii Resolutioner.

§. II.

Med en saadan Omhed tracteres Schæfferierne og Faare-skjøttelsen i Sverrig, og er saaledes en underligt, at Opdrivelsen haver en saa lykkelig Fremgang, samme Fremgang kand og vindes overalt: Jeg finder vel en nødigt at sette Indretningen paa samme Fod, som i Sverrig, i Besynderlighed, saasom andre Landskaber ere allerede saaledes cultiverede frem for Sverrig, at Schæfferne ey behøver at befatte sig med andet end med Faarene allene, thi de Svendske Schæfferers Øyemerke er tillige med Opdrivelsen, at forbedre Land Deconomien, hvorfore Provincial-Schæfferne udi Gouvernementerne maae aarligen reise sine Provincier omkring, underrette Folket i Alger- og Eng-Dyrkelsen, i Planta-ger, og saa videre: Dette alt siger jeg, synes at være unødigt paa andre Steder, men om ikke Schæfferne ved større Schæfferier i Besynderlighed, bør omstøbes, det kunde være en Sag, som jeg maaskee torde faae Biesfald udi.

Fierde Capitel.

§. I.

Smendskiønt jeg i denne liden Tractat en haver foresat mig at afhandle noget speciel, som angaaer den egentlige Faare-Skiøttelse, inden alleneſte at give min Læſer et Begreb om Faarenes Opdrivelse, ſaa vil jeg dog meddeele ham det Middel imod Faare-Kopper, ſom er af alle Middeler det ſikkerſte; Jeg gjør det ſaa meget heller, ſaasom jeg kand meddeele Raad imod en Sngdom, for hvilken Faarene ere gandske meget exponerede, og ſom ſnart ødelegger Faare-Huſene, og kunde ſaaledes hos en Landmand ſnart forſtyrre et ſinukt Anlag med Faars Opdrivelse, ſaa fremt den en forebygges, eller raades Boed paa.

§. 2.

Den Dietiſke Cuur er ſaa vel hos Creaturer ſom hos Menniſker den ſikkerſte, ikke alleneſte at forekomme Sngdomme hos Creaturer, men endog at befrie dem fra Sngdomme, og forhielpen dem til Hilsen; I Faare-Skiøttelſen kommer det fornemeligſt an paa Dieten, det er, ret at ſkiotte dem, og vogte dem for ſaadant, ſom er imod deres Natur at taale og fordrage, og i Beſynderlighed under deres Sngdomme at betiene ſig af ſaadanne Midler, hvorved man efterlader Naturen Frihed til ſelv at ſtille ſig tilrette, og at arbeide med; Aareladellen paa Creaturer er et af de ſikkerſte Midler til at ſtille Blodets Uorden, og føre det i ſin naturlige og rette Skik igien, vel kunde Medicamenter virke meget Got hos dem, det nægter jeg ikke, men ſom jeg af mange Aars Erfarenhed haver ſelv befundet, at den Dietiſke Cuur
haver

haver tillige med Aareladelsen Fortrinet, og at man ofte udretter intet med Medicamenter, men derved meere skader og forderver Creaturet, end man derved helbreder det, saa kand jeg med saa megen større Sikkerhed herom skrive og hertil raade.

S. 3.

Som Faare-Skøttelsen er min egentlige Force, hvorefter jeg haver lagt mig, og anvendt den største og meste Tiid, saa paatager jeg mig en gierne at tale eller skrive om andet Dvægs Skjøttelse, men holder mig heller ved det alleneste, efterdi jeg haver befundet, at samme Materie udfordrer meer Tiid og Tiid, end hvad som kand beløbe sig paa en superficial Indsigt; Altsaa angaaende den Cuur imod Kopper hos Faarene, saa vil jeg en udgive forvist, hvorvidt den kand være til andet Dvæg tjenlig, endskjønt jeg haver stor Anledning til at troe, at hvad som practiceres paa Faarene med denne Cuur, skulle og med samme Fordeel kunde bruges imod Fæets eller Dvægets Sygdomme, thi endskjønt Cuuren anføres af mig, saasom imod Faare Kopper, saa er den dog, saavidt den angaaer Faarene, tjenlig imod alle saadanne Faare Sygdomme, under hvilke deres Blod er udi en sterkere Hede og Røsing, end det naturligen er, naar Faarene ere friske, og saavidt jeg har gjort mig et Horn Creaturs Anatomie bekiendt, synes mig troeligt, at denne Cuur skulle med Fordeel kunde bruges imod alle hidtige og inficerende Sygdomme hos Horn Dvæget, i Besynderlighed, da det af alle Omstændigheder kand sluttet, at de ødeleggende Fæe Syger bestaaer i Kopper, jeg haver havt Lejlighed til at forsøge den paa noget sygt Horn Creatur, i den Tiid, da den for nogle Aar siden grasserende Fæe-Syge ødelagde Fæe-Staldene, dog har jeg siden den Tiid anstillet Forsøg paa friske Creatu-

rer,

rer, for at udforske, hvorvidt den i paa kommende Tilfælde og Hændelser kunde nyttes eller en, da kunde jeg vel en finde nogen Virkning imod Sygdom, efterdi der var ingen Sygdom paa Færde, men jeg fandt, at Horn-Creaturet forholdt sig herudi paa samme Maade som Faar, hvilket just er det, som giver mig Anledning til at tænke og troe, at dette Middel kand, som jeg haver sagt, med Fordeel appliceres og bruges til Horn-Creaturet, hvorom jeg og strax videre skal udlade mig, naar jeg først faaer beskrevet dens Brug og Virkning imod Faare-Kopper.

§. 4.

Det er et Kiende-Mærke til at Faar ere besmittede med Kopper, naar de begynder at halte paa Bag-Beenene, efterdi Kopperne viser sig først i Svangerne ligesom og imellem For-Beenene, og paa andre Steder, som ere blotte for Uld, naar man da føler efter, finder man ligesom sinaa Rugler inden for Skindet paa disse blotte Steder, samt uden paa mørke Flekker, som siden slaar ud, og bliver til Kopper.

§. 5.

Alle de anstukne Faar bør skilles fra de friske, og indsettes for sig selv, udi et lidet vel reen-giort Høuse-Huus eller Svine-Stie, paa hvis Gulv man strøer reen og tør Halm, findes noget andet Rum tienligt, saa betiener man sig deraf, Rummet, i hvilket Faarene inddrives, bør være vel tætt, alle Huller og Luger vel tilstoppede, saa at en megen kold Luft kommer ind til dem, og giver man dem saa et Stykke Brød ind som er dyppet udi Tjære, udi dette Rum bør de staae 5 a 6

Timer, da de sveeder, hvilket beforder Koppernes Udslag; naar man nu efter anførte 5 a 6 Timers Forløb finder at Sveedningen er overstaaet, aabner man en Lugge eller Slugge, at Faarene en skulde qvæles; Ja! skulde man befinde, at Heden bliver for stærk, og Faarene en at kunde taale saa lang Tid, som sagt er, saa kand man om 3 a 4 Timers Forløb aabne Sluggerne efter Haanden.

§. 6.

Efter denne Sveed, aarelades de med en Stillet, saa kaldes Instrumentet, hvis Form og Skikkelse Figurerne udviser, og derpaa giver man dem efter 2 a 3 Timers Forløb reent og tørt Foder, samt lunket Vand at drikke, saa meget, som de selv vil.

§. 7.

Befindes det, at Pynene og Næseborerne ere saa angrebne af Kopper, at Synet og Lugten (som meest hender sig efter Sveedningen) bliver Faarene betagen, da smørrer man derpaa sød Fløde, som mynger og heeler, samt mader dem med mygt Brød og Kornmeels Drik, at de en maae Døe af Hunger, saasom de da ere blinde og kunde ikke føde sig selv, det hender sig ofte under Sygdommen, at Halsen vil groe til af Kopper, i saadant Tilfælde, bør de underholdes med Kornmeels Drik.

§. 8.

Samme Dag man fraskiller de svage Faar, indelukker man de Friske i Faare-Huuset, og tilstopper alle Hull og Slugger paa Huuset, at en nogen Lust maa komme ind til dem,

dem, og indgiver dem ligeledes Brød dyppet i Tære, hvorved det hender sig, at de noget sveder, i en saadan Varme lader man dem staae saa lang Tid, som at de Syge bliver i deres Afstængsel eller fraskilte Rum staaende, og aabner derpaa en eller anden Glugge for at give dem frisk Luft, da de ligeledes aarelades med Stilletten, og fodres eller fødes den gandske Dag i Huus med tørt Foder og lunket Vand, derefter besigtes de gandske nøye, og saaledes om da noget skulle befindes at være sygt, indsettes det strax blant de Svage, men de Friske slippes ud paa tør Beede-Mark, naar det bliver smukt Veyr.

§. 9.

Under Sygdommen er det fornødent 1 a 2de gange at berøge Faarene, saavel de Friske, som de Svage, da man i et Fyrfad med Jld, legger en liden Uld-Lap, noget Hestetavel eller Haar, og raspet eller fillet Horn, og lader denne Røg udsprede sig rundt omkring i Rummet, der Faarene staae indstængte og affkilte, hvoraf Luften renses, og har man befundet, det samme at være besynderlig got, ofte at berøge Faarene paa denne Maade, imedens de om Vinteren staaer i Huus, dog dette observeres, at man ikke røger dem alt for stærkt.

§. 10.

De som en endnu haver befundet Kopper hos sine Faar, bør en slippe eller lade dem ud paa Marken i koldt Veir, i den Tid, naar at Kopperne grasserer udi Nabovelavet, de bør ikke heller lade dem komme paa de Steder, hvor svage og smittomme Faar beder eller faaer sin Føde, og nøye tilsee, at ikke

nogen Person, som opholder sig paa de Steder, hvor Kopperne grasserer og gaaer i Svang, maa komme til hans fri-ske Faar, og føre Besnittelsen med sig: og i det øvrige bør hand see til, at hans Faar bliver vel skjøttede, pleyede, og oppassede.

S. II.

I hvorvel der udi denne Cuur en videre bruges noget Medicament, saa har man dog af Erfarenhed befundet, at denne Cuur ikke haver slaget Feil, da det derimod ofte hender, at Medicamenter en hjælper, man veed, at det er almindeligt imod Kopper hos Faar at bruge Rus-Olie, eller Hiorte Horns Olie, eller Hiorte Horns Spiritus, eller Tibet resolveret med Egge-Blomme, og at applicere disse Species med Korn-Brendevin, men man haver befundet, at saa snart man haver indgivet Faarene noget af disse Medicamenter, da haver de snarest sat Livet til, i hvorvel de undertiden ere blevene curerede, men derimod har man en befundet, at denne anførte Aareladelse haver været Frugtesløs.

S. 12.

Efter at jeg nu haver beskrevet den egentlige Cuur, som er gandske simpel og let, vil jeg anføre Aarsagen til dens gode Virkning, samt hvorledes Aareladelsen forrettes: Naar Faarene haver Kopper, da er deres Blod udi en gandske stærk og hæftig Esning og Fermentation, hvilket man grant og vel kand kiende, naar man ved Aareladelsen lader Blodet rinde i Haanden, heraf kommer det, at de sielden fordrager hidtige Medikamenter, som setter Blodet udi en endnu stærkere og heftigere Kogen eller Fermentation, end at de der-

med

med Kand holde ud, derimod, naar de med ommeldte Instrument aarelades, saa svækkes Blodets heftige Gang og Hidsighed, det uduelige Blod rinder allene bort, men af det friske Blod kand ikke en eeneste Draabe bortspildes, efterdi de 2de Hoved Arer bliver med dette Instrument paa saadan Maade aabnede, som Figuren litera E udviiser, at Faarene selv kand efter deres naturlige Drift moderere Aftappelsen, selv slippe det usunde Blod fra sig, og selv tilbage holde det friske, saa at det en ankommer paa dens Overbenelse, som forretter Aareladelsen, hvor meget Blod man skal udtappe, og naar man skal stille Blodets Udløb.

§. 13.

Dette er just den egentlige Elegans af Curen, at det her mere ankommer paa Naturens Frihed og egen Virkning end paa Kunsten, Naturen kiender bedre sin Styrke og Fornødenhed, end et Menneske det kand finde og forstaae, den er oprigtig, og giver sin Bryst og Feil tilkiende, og selv hjælper sig til rette, naar at den først ved menneskelig Haandrekning saavidt understøttes og forhielpes, at den kand stille sig selv til rette, derimod naar man i Creaturets Curr og Helbredelse, betager Naturen denne sin Frihed ved noget saadant Middel, som formedelsdets heftige Virkning heftigt og med Vold angriber Creaturets Kræfter, da vil det en gierne lykkes, men løber gemeenlig ilde af, desuden er denne Aareladelse frem for alle slags Aareladelser derfor den Beste, efterdi 2de saadanne Hoved Arer paa eengang aabnes, just paa det Sted paa Dyrenes Kroppe, hvor den største Circulation af Blodet næst Hiertet viser sig, og hvor alle Sygdommers første Anstødelse hos Creaturet samler og yttres sig ligesom i et Centro, og kand paa denne Maade med Blodet snart ud-

E 3

drives

drives fra deres første Samlings Blads, førend de faaer videre Leilighed til at udbrede sig i Kroppen, til hvilket at slutte og domme man haver stor Anledning, naar man betragter dette Sted hos de svage Creaturer, naar at Sygdommen først viiser sig, paa hvilket Sted de da ere svage og syge, endskjønt den øvrige Deel af Kroppen er frisk, dette viiser sig øyensynligt, naar man ved denne Aareladelse, tillige aabner en anden Aare, efterdi da det Blod, som udløber igienem de anførte 2de Hovedets Aarer, befindes hos de syge Creaturer at have en større Afvigelse fra sin naturlige Farve, end det Blod, som paa det andet Sted udløber.

§. 14.

Det er merkelig ved denne Aareladelse, at jo mere anstøkket et Faar er, jo mere Blod løber derud, derimod jo mindre sygt et Faar er, jo mindre Blod kand man faae af det samme, af et friskt Faar kand man ey bekomme saa meget Blod, at en Finger-Bølle dermed kand fyldes; Da man derimod mangan gang kand faae mere end et Spitsglas Blod fra det syge Faar, hvilket Blod seer meere eller mindre ulige ud, alt eftersom Faaret er meere eller mindre sygt.

§. 15.

Aareladelsen skeer paa de 2de Aarer i Hovedet, som paa begge Sider af Hovedet løber langs ned og ud efter Gumm-Beenet (som ellers kaldes Os palati) samt hen imod Mulen recolerer og bøyer sig tilbage udien Green, som følger Kindbeenet op til Halsen: swar oven for det Sted, hvor disse Aarer bøyer sig tilbage, skeer incisionen med Stilletten, som

som figres tvert igiennem Hovedet under Guin-Beenet, saa at den paa engang aabner baade den paa den høyre og den paa venstre Side, liggende Aare, see den 2den Figur, da Blodet ey løber ud igiennem incisionem, men kommer rindende frem igiennem Næse-Borerne.

§. 16.

Paa Faarene kand man ey see disse Aarer, thi kommer det an paa Øvelsen, med Fingrene at opsoge dem og oplede det tyndeste Brust, som Stilletten skal stikkes giennem, hvilket dog er snart lært, men det maa af en Lærling først practiceres paa saadanne Faar, som snart skal slagtes, indtil hand bliver tilbøent og erfaren i at finde Aarerne, og forrette Stikket hurtigt og gesvindt, som og ret at føre Instrumentet.

§. 17.

Hvad Instrumentet angaaer, saa har det en Form og Skikkelse af en Kaarde-Klinge, som Fig. 3. 4. 5. udviser, en Schæffer bør være forsynet med flere end et af disse Aare-Jern, da det ene er større end det andet, og tillige bredere, thi, alt eftersom Hovedet er mere eller mindre opsvuldet og ophovnet, maa hand bruge en længer eller kortere Stillet, som efter Proportionen af dens Længde er bredere eller smalle, dog maa det ey være saa bredt, at Aarerne derved skæres tvers over eller igiennem, hvilket og kand skee, naar Instrumentet føres paa tvers.

§. 18.

Naar Faar paa ommeldte Maade aarelades, da kommer Blodet (som jeg i 15. §. sagde) at rinde igiennem Næse-Borerne.

Borerne, Faaret, som aarelades, slipper da alt det Blod fra sig, som Naturen lærer dem at være usundt og forderbet, uden at de byder sig til eller i mindste Maade vilser sig at vilde hindre dets Udløb, men saa snart de kiender, at ey meere Blod bør udrinde, saa ophenter de det med Tungen ved at slikke alt Blodet, og slipper af samme ikke en eeneste Draabe fra sig, vil man aabne Munden paa dem, naar de begynder at stille Blodet, saa forceres det igiennem Næs. Borerne saa længe, som Munden holdes oppe, men standser strax, saa snart man slipper Munden til:

§. 19.

Videre Kunst er ikke herved, endskiønt denne Aareladelses Maade er det Fornemmeste og Beste at bruge, Erfarenhed recommenderer Sagen best, i Besynderlighed, at foruden det, at det er det souverainneste Middel mod hidlige og inficerende Sygdomme hos Faarene, saa er det og tilige et Middel, som den Fattige kand betiene sig af, som manges engang ey kand hindre en smitsom Syge iblant sin liden Hiord, efterdt hand ey haver Formue til at forskaffe sig Medicamenter, Instrumentet er gandske let at giøre, det kand forfærdiges af den, som nogenledes haver lært at føre Hammer og Fiil, saa at det uden nogen Beføstning kand anskaffes, i hvor fattig en Huusholding det end var, Operationen er aldeles ikke noget Perlestikker Arbeide, men kand forrettes af en Pige eller Gaards-Karl, naar de dertil bliver vandte, og, som jeg tilforn haver sagt, er snart lært.

§. 20.

Eftersom at Horn-Quæget forholder sig ved denne Aareladelse paa samme Maade, som Faar, saa har jeg deraf Anledning at formode, hvad jeg i 2den §. omtalte, at man med Fordeel skulde kunde bruge denne Aareladelse i deres hidsige og smidtsomme Sygdommer, hos et Horn Creatur viiser sig gemeenlig deres Sygdom først i Hovedets Opsvulsenhed eller Hævelse, ligesom hos Faarene, Hovedets Aarer ligger og næsten som hos Faar, Blodet løber en ud igiennem incisionem, men igiennem Næseborerne, og de stiller dets Udløb med Tungen; Det har jeg besundet, at de Creaturer, paa hvilke jeg haver anstillet Prøve med denne Aareladelse, ere altid derefter bleven muntre, faaet en stærkere Mad Lyst, og bleven langt frodigere og fyldigere end tilforn, jeg har ligeledes erfaret, hvorledes en Deel Creaturer haver efter Aareladelsen begyndt at svede, og dunste en Damp af sig, som har gjort dem i a 2 Timer noget matte, men de ere derimod, (som mig syntes) bleven derefter quikkere, det er meere levende, lystige og munter end de Creaturer, som en svedede. Jeg fortæller dette Forsøg paa Horn Creatur, en til den Ende, for at udgive Sagen for et ligesaa souveraint Middelmod Fæe-Syge, som mod Faare-Syge, men allene- ste for at give min Læser Andledning til selv at gjøre videre Forsøg, i Fald en saadan Fæe-Sott eller Sygdom iblant Fæet skulde tildrage sig, som for en Tiid siden ødelagde og ud- tømmende de fleeste Fæe-Stalde i Europa, hvilket dog Gud naadelig forbyde videre at maatte hende.

§. 21.

Her synes, at nogen kunde gøre den Indvending, at Creaturet umuelig kand vide naar det sunde Blod begynder at løbe, ikke heller at noget Blod, som er sammen blandet udi et og det samme Blod Kar, eller Vase, kand saa adskilles, at det usunde skulle først lade sig tilsyne, og siden det friske, ligesom man ikke kand see, af hvad Aarsag Creaturet efter Areladen med en Stillet bliver varmere, feedere, muntre, og trives bedre end tilforn. Men jeg svarer: Det er af Erfarenhed noksom bekiendt, at de fleste Sygdomme hos Creaturet viiser sig i Begyndelsen gierne udi Hovedets Ophævelse. Deres Luden med Hovedet frem ad, gjør og at Blodet af egen Drift, saa meget meere gaaer til Hiernen, naar nu ex. gr. af en alt for stærk Circulation nogle af de finere Blod. Aarer springer sønder, og Blodet udgyder sig udi Hierne Maberne (Ventriculi cerebri) og staaer der stille, saa faaer det jo en gandske anden Natur, og kaldes usundt. Dette Blod, naar man med Stilletten aabner de Aarer, som umiddelbar kommer fra Hovedet, viiser sig saaledes allerførst, og er just det, som Creaturet lader rinde, eftersom det samme Blod er i Smagen gandske anderledes end det Friske. Jeg har merket hos Faar, at udi deres Hierne udgyder sig ofte et Serum eller Bædske, som, naar Faarene lunde eller helde med Hovedet, falder til een Side, heraf kommer det, at de altid løber rundt omkring, og kaldes denne Sygdom Ring-Syge, naar man nu med en Stillet aabner Aaren paa Faarene, da faaer man tydelig at see et med meget Vand beblandet Blod fremkomme, og dette Blod lader Faarene rinde indtil det Friske kommer, jeg meener det, som har sin naturlige Farve og andre Egenskaber. Saa lidet som nu nogen kand være

uvindende om, at et Creaturs friske Blod altid har noget Salt
 udi sig, som endog kand smages, endskjønt det just ikke gjør
 sin Virkning, saa stærk, som andet Salt, saasom det er ind-
 viklet udi et saa kaldet Gelatinosum, saa lidet kand og no-
 gen være ukyndig om, at jo alle Creature gierne elsker det
 som er salt, og man seer dette besynderlig paa Faar. Tilge-
 maade, at Creaturet efter Aareladelsen med Stilletten, bli-
 ver varmere, feedere, og meget bedre, synes at have en al-
 deles god Grund; Thi saasom Creaturet, saa længe lader
 Blodet fra sig, som at det usunde løber, men slikker det sunde
 Blod i sig, saa snart de merker det er forhaanden, saa for-
 mindskes ikke alleneste Blodets Quantitet eller Massa udi
 Blod Karrene, og derved efterlader de sidste saa meget mere
 Kraft til at sammendrage og udvide sig, følgelig driver Blo-
 det hastigere omkring, og saaledes foraarsager mere Varme,
 foruden det, at og Blodet, som gaaer ved nedslikkelsen umid-
 delbar i Maven, bliver der samme Steds meer rensset, og
 siden paa Veyen tilbage til Hjertet, ved opspædelse af Lym-
 pha eller Blod-Bandet i Kraaset (Mesenterio) og Melke-
 gangen (ductu Thoracico) meget finere og til Kroppens
 Underholdning gjort bekvemmere, saaledes trives de bedre
 og bliver feedere.

S. 22.

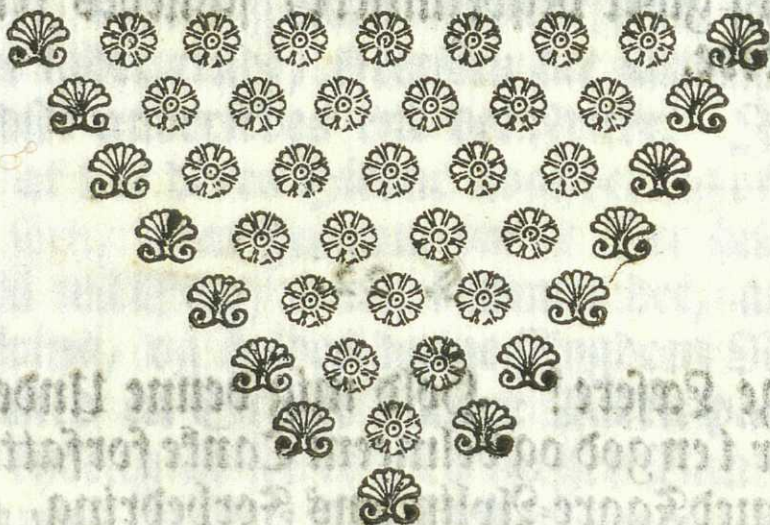
Günstige Læsere! Hold mig denne Underretning til-
 gode; Jeg har i en god og velmeent Tanke forfattet og vilst dig
 Omgangen med Faare-Avlingens Forbedring, og hvorledes,
 at denne Forbedring bliver et Lands Guld-Grube: Set
 Sagen i Gang og Arbeide, saa skal Tiiden viise, at jeg har
 været

været langt mere sparsommelig i at berømme Fordeelene af Opdrivelsen, end at jo Udgangen bliver mere rund i at skenke dig Fordeele af dit Foretagende: Med det snarest skal jeg meddele dig fra Trykken, en nøye og udførlig Anatomisk og Physiologisk Beskrivelse med Kaabber-Stykker over et Aar; hvorved jeg formoder at gøre dig en reell Tjeneste, i Henseende til at jeg der faaer Lejlighed, til at vîse naturlige Aarsager til de Regler, som i en ret Aare-Skiotelse bør i agttages.

Errata.

- Pag. 3. Lin. 22. staaer, eller og Fordeel, læs, eller Fordeel.
 " 8. " 6. " foregieves, læs, foregives.
 " 13. " 6. " angalske Gedder, læs, angolske Giedder.
 " 32. " 27. " jeg haver havt Leilighed, læs, jeg haver ey havt, ic.
 " 33. " 24. " saa at ey megen KoldLust, læs, saa at ey nogen KoldLust,
 " 37. " 16. " og giver sin Bryst, læs, at give sin Bryst.

Læs mere om projektet på:

www.kb.dk/EOD

www.books2ebooks.eu

Om EOD-projektet

“eBooks on Demand” (EOD) – på dansk “eBøger on Demand” – er et europæisk samarbejdsprojektet, der blev indledt i 2006. Det omfatter 14 national- og universitetsbiblioteker fra hele Europa og finansieringen sker bl.a. via EU.

Projektet har gjort det muligt for brugere af Det Kongelige Bibliotek at bestille ældre bøger som eBøger på nettet via REX. På længere sigt vil brugere på denne måde få adgang til millioner af bøger på nettet fra europæiske biblioteker leveret i digital form som søgbare PDF-filer – såkaldte eBøger.